

מן הארכיון

סיכום ההתייעצות אצל ראש הממשלה על סף מלחמת יום הכיפורים – בוקר 6 באוקטובר 1973

רקע

מלחמת יום הכיפורים פרצה בשעה 13:50 בצהרי יום שבת, ביום הכיפורים, 6 באוקטובר 1973, היא נמשכה 19 ימים וגבתה את חייהם של כ-2,300 חיילי צה"ל. מלחמה זו נחשבת עד היום הטראומה הלאומית הקשה ביותר שחוותה החברה הישראלית וקו פרשת מים אשר בא לידי ביטוי במגוון רחב של תחומים בחברה הישראלית.

בשנים האחרונות החלו להיחשף אי-אלו מסמכים מימי המלחמה שעד לפני שנים מספר היו טמונים עמוק בגנזך המדינה, בארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, ולא אושרו לפרסום. המסמך שבחרנו להביא במדור התעודה בגיליון הנוכחי הוא סיכום התייעצות גורלית במיוחד של צמרת הדרג המדיני והביטחוני אצל ראש הממשלה, אשר התכנסה כשש שעות לפני פרוץ המלחמה בבוקר יום שבת, ביום הכיפורים. בישיבת ההתייעצות השתתפו ראש הממשלה גולדה מאיר, שר הביטחון משה דיין, הרמטכ"ל רב-אלוף דוד (דדו) אלעזר, ראש אמ"ן האלוף אלי זעירא, עוזר שר הביטחון רב-אלוף במיל' צבי צור, השר ישראל גלילי, שהוזעק מביתו שבקיבוץ נען, ומאוחר יותר הגיע גם סגן ראש הממשלה יגאל אלון, שהוזעק מביתו בקיבוץ גינורס.¹

בערב יום כיפור התארחת גולדה מאיר בביתם של בנה מנחם ורעייתו איה. בזמן הסעודה המפסקת הרגישה לא טוב, ומצב רוחה היה עכור. גם בלילה לפני הישיבה נדרה שנתה. בספרה האוטוביוגרפי היא כתבה:

* ליוו בדברי רקע ובהערות – אורן קלמן ומירית די-נור.

1 גולדה מאיר, משה דיין, יגאל אלון וישראל גלילי היו החברים המרכזיים בקבינט המלחמה הלא רשמי שהתכנס לראשונה בפגישה המוצגת לעיל.

הייתי דרוכת־מנוחה מאד ולא היה לי תיאבון בכלל; ואף־על־פי שהם רצו שאשאר עוד עם הידידים שלהם, ביקשתי סליחה והלכתי לישון, אבל להירדם לא יכולתי [...] שעות על שעות שכבתי ערה ולא יכולתי להירדם. לבסוף ודאי התנמנמתי.

ואז הגיעה שיחת הטלפון שגולדה יראה מפניה כל כך. בשעה 3:50 לפנות בוקר צלצל הטלפון, ומצדו השני של הקו היה ישראל ליאור מזכירה הצבאי של גולדה מאיר. הוא העביר לה דיווח מראש המוסד צבי זמיר, שהתבסס על מקור חשוב מאוד, לפיו יתקפו המצרים והסורים יחד את ישראל בשעות אחר הצהריים של אותו היום.² לימים נודע כי המקור היה אשרף מרואן חתנו של נאצר, שעמו נפגש זמיר בלונדון.

בעקבות ידיעה זו החלו הכנות קדחתניות לקראת המערכה המתרגשת ובאה. גולדה הורתה לזמן את דיין, דדו, אלון וגלילי ללשכתה מוקדם בבוקר לישיבת חירום. סיכומה של ישיבת החירום יובא להלן. שתי הכרעות הרות גורל הונחו לפתחה של ראש הממשלה בישיבה זו: מהו היקף כוחות המילואים שיש לגייס, ואם על ישראל להקדים את מצרים וסוריה ולפתוח במתקפת מנע. הדעות בקרב הנוכחים בפגישה היו חלוקות, וההתלבטות היתה כבדה.

שר הביטחון והרמטכ"ל לא הסכימו בנוגע להיקף גיוס המילואים. דיין תמך בגיוס חלקי (כל חיל האוויר ועוד שתי אוגדות) כדי שלא ליצור רושם כי ישראל ירתה את יריית הפתיחה. כרסם בו חשש פן רושם כזה יציג את ישראל כתוקפנית ויגרום לאמריקנים להפסיק את תמיכתם בישראל. ייתכן שהיו לו גם שיקולים שנגעו לבחירות אשר עמדו בפתח.³ לעומתו, דדו תמך בגיוס מלא (כל חיל האוויר ועוד ארבע אוגדות). הוא אמר כי לדעתו הכוחות הקיימים יאפשרו מגננה אך לא מתקפה וכי כוחות המילואים שיגויסו יוכלו להיכנס לפעילות כבר

2 גולדה מאיר, חיי, ספריית מעריב, תל אביב 1975, עמ' 309; ראו גם: אמנון ברזילי, 'הלום הבלהות של גולדה מאיר', הארץ, 3.10.2003, <http://www.haaretz.co.il/misc/1.914636> (תאריך אחזור: 7.6.2013).

3 בריאיון שהתקיים לגיליון זה עם אבנר שלו, אז ראש לשכתו של הרמטכ"ל דדו, הוא העריך שגם שיקולי בחירות השפיעו על ההחלטה שלא לגייס את כל מערך המילואים. ראו ריאיון עם מר אבנר שלו לעיל, עמ' 5-51; טענה זו עולה גם במחקרו של אורי ברי־וסף. לדבריו, דיין חשש מפני המחיר הפוליטי שיהיה עליו ועל מפלגתו לשלם אם יתברר שהזעיקו את עם ישראל באמצע יום הכיפורים לשווא. ראו: ברי־וסף, אורי, הצופה שנרדם: הפתעת יום הכיפורים ומקורותיה, זמורה־רביתן, לוד, 2001, עמ' 345.

למחרת היום, לאחר פרוץ המלחמה יהיה קשה יותר לגייס את מערך המילואים. לבסוף תמכה גולדה בעמדתו של דרו ואמרה:

יש לי קנה מידה אחד: אם באמת תהיה מלחמה, אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר. כלפי חוץ אם תהיה מלחמה, מוטב שיכעסו עלינו ושמצבנו יהיה טוב יותר. איש לא יוכל למדוד בדיוק כמה גייסנו. אנו צריכים לחשוב עוד פעם ולהחליט. אם תהיה מלחמה – אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר.⁴

שלא כהכרעה שנפלה בשאלת היקף הגיוס, בפגישה זו לא התקבלה החלטה באשר לשאלת מכת המנע, ולמעשה גם לא אחריה. דיין התנגד למכת מנע בטענה שבפעם הזאת, להבדיל מערב מלחמת ששת הימים, התנאים אינם מאפשרים זאת; הפעם 'חשוב שלא יגידו שאנו פתחנו'. דרו, לעומתו, היה בעד מכת מנע מכיוון שמבחינה צבאית מדובר ביתרון עצום שיחסוך אבדן של חיים רבים. הוא אף ציין כי מעשית חיל האוויר יכול להשמיד בשעה 12:00 את כל חיל האוויר של סוריה. גולדה קיבלה את דבריו של דיין ודחתה את ההכרעה בדבר מתקפת המנע להמשך היום בטענה שזה 'נורא מושך'. אבל זה לא 1967. הפעם העולם מתגלה בכל נבזותו. לא יאמינו לנו'. בפועל החליטה גולדה שלא לאשר מתקפת מנע.

שאלות נוספות שעמדו בשולי הדיון בישיבה היו אם יש לפנות אוכלוסיות של נשים וילדים משטחי רמת הגולן וסיני, מהם סיכויי הצטרפותה של ירדן למערכה וכיצד יש להתכונן לאפשרות זו וכן מהי עמדתה של ארצות הברית. מלבד זה דנו משתתפי הישיבה ברעיונו של אשרף מרואן, המקור המודיעיני של צבי זמיר, לסכל את פרוץ המלחמה על ידי פרסום הידיעות על תכניותיה של מצרים, ובכך להוכיח להנהגתה שישראל יודעת על התכניות ומוכנה להן.⁵

4 ראו בסיכום הישיבה להלן.

5 בישיבה הוחלט לקבל את ההצעה. בהמשך היום נפגשה ראש הממשלה עם שגריר ארצות הברית קנת קיטינג והתחייבה בפניו שישראל לא תפתח במכת מנע. היא מסרה לשגריר שעל מצרים וסוריה לדעת כי ישראל יודעת על כוונותיהן ומתכוונת להרוף את התקיפה ולהנחית עליהן מכות כואבות, והביעה ביטחון שישראל תנצח במערכה. ראו: <http://www.archives.gov.il/ArchiveGov/general/YomKipurWar/YK1> (תאריך אחזור: 7.6.2013).

סודי ביותר

סיכום התייעצות אצל ראש הממשלה⁶

תל-אביב, יום כיפור, 6.10.73 שעה 08.05
נרשם ע"י מר אלי מזרחי

השתתפו: רה"מ הגב' ג. [גולדה] מאיר, שהב"ט [שר הביטחון] מ. [משה] דיין, הרמטכ"ל ר/א. [רב-אלוף] ד. [דוד (דרו)] אלעזר, ראמ"נ [ראש אמ"ן] אלוף א. [אלי] זעירא, עוזר שהב"ט ר/א [במיל'] צ. [צבי] צור, השר י. [ישראל] גלילי, [בהמשך י. [יגאל] אלון].

שהב"ט מ. דיין: מבקש להעלות מספר דברים. על חלק מהם הרמטכ"ל וראש אמ"נ יפתחו. יציג את הבעיות מן הקל אל הכבד.⁷

א. קודם כל ביחס אל ערביי השטחים, לא למנוע מהם לבוא לעבוד, להשאיר הכל כרגיל. לא לסגור הגשרים. המשך מדיניות ליברלית. ירצו לברוח – יברחו.

ב. מציע לפנות היום את הילדים מרמת הגולן, מרש"ל⁸ ואבו-רודס.⁹ סך הכל בגולן 30 ילד. אם יש להם רעיונות אחרים, זה ענינם. לפנות ערב או אחה"צ להציע להם להוציא את הילדים לטיול.¹⁰ להוריד אותם משם. נשים, תרצנה להישאר – תישארנה. אותו דבר לגבי אבו-רודס. אם יש משפחות ומטיילים, לא נתעסק אתם. בהחלט יכולה להיות התקפה על שארם¹¹ או אבו-רודס.

6 מתוך ארכיון המדינה, א-7017/1.

7 שלא כפי שהיה אפשר לצפות לפי שעון החול הצבאי האזול וההשהיה בגיוס המילואים, דיין פתח דיוקא בנושאים שוליים יחסית – המדיניות בשטחים ופינוי אזרחים מאזור הקרבות. ראו: בר-יוסף, הצופה שנרדם (לעיל הערה 3), עמ' 350.

8 מרחב שלמה (מרש"ל) – הכינוי שנתנה ישראל לאזור דרום סיני בעת שהיה בשליטתה. אבו רודס – עיירה בדרום מערב סיני, לחופו המזרחי של מפרץ סואץ. בארות הנפט שבאבו רודס סיפקו לישראל יותר ממחצית מתצרוכת הנפט בזמן שסיני היתה בשליטתה. במקום הוקם יישוב כשם שלהבת, ובו התגוררו העובדים בשדות הנפט ובני משפחותיהם.

10 דיין הציע לארגן 'טיול' לילדי היישובים ברמת הגולן כדי להוציאם מטווח התותחים הסוריים.

11 שארם א-שיח' – עיר מצרית בדרום חצי האי סיני, לחוף מפרץ אילת. כימי שלטונה של ישראל היו במקום יישוב ישראלי כשם אופירה, בסיס חיל האוויר ובסיס חיל הים.

רה"מ הגב' מאיר: כדי לא לגרום להם [לסורים] לנחת-רוח, מציעה שהילדים יתחילו לרדת מהגולן כבר עכשיו, ולא ערב הפעולה.

הרמטכ"ל: אנחנו כבר ערב הפעולה.

רה"מ הגב' מאיר: בענין הילדים. אני מכירה את האנשים. לא מוציאים את הילדים. אני חושבת שזו צריכה להיות הוראה.

שהב"ט מ. מ. דיין: אומרים לרדת – שיורידו. מחר שיערערו בפנייך.

הרמטכ"ל: מסכם: בענין הילדים מוציאים מהרמה, אבו-רודיס, מרש"ל והמשפחות מבסיסי חיל האוויריבשדות שלנו בסיני.

שר הביטחון: בענין ארה"ב. הם הודיעו עד עכשיו שאינם רואים הכנות למלחמה [מצד מצרים וסוריה]. אף [שאינם יודעים להסביר הוצאת המשפחות של הרוסים וכו'.¹² צריך לעשות אתם עימות מודיעיני פה ובארה"ב. הנציג שלנו שם ואנשינו כאן. הם הרבה דברים אינם יודעים להסביר.

ראש הממשלה: בקשתי להבריק לשלו,¹³ ששמחה¹⁴ יצא עוד הלילה וביקשתי את שלו שיעשה הסידורים להשיג האנשים בבית הלבן בכל עת.

שר הביטחון: הנקודה היא ש"On the face of it" [לכאורה, כפי שזה נראה] יש חילוקי דעות עם ארה"ב. השוואת ידיעות (השר גלילי מצטרף ושר הביטחון חוזר על הנקודות שהעלה עד לשלב זה).

ענין יציאת הרוסים הפך כבר להיות בקנה מידה גדול. זה בתהליך של בצוע. יוצאים אלפים. חיוני עתה לנסות להתיישב מודיעינית עם האמריקאים.

ירדן. – מה שידוע בשלב זה הוא על התברקות [שיגור מברקים] אינטנסיבית בצופן, הלוך ושוב, בינם לבין מצרים וסוריה.

סוריה ומצרים לא ישאירו את ירדן. מברקים בקוד _____ [חלק מחוק]. מציע גם ברגע זה לא לתת אזהרה למלך [חוסייין]. אך לעצמנו, למטה, [להורות

12 ביום שישי 5 באוקטובר התקבלה ידיעה שמשפחות היועצים הרוסים בסוריה אורזות את חפציהן ויוצאות בחיפזון מהמדינה. ראו: מאיר, חיי (לעיל הערה 2), עמ' 307.

13 אריה שלו כיהן בתפקיד עוזר ראש אמ"ן למחקר בתקופה שלפני מלחמת יום הכיפורים, התפקיד השני בחשיבותו באגף המודיעין. בתפקיד זה היה ממונה על ריכוז נושא המחקר והערכת המודיעין הלאומית. בתקופה שלפני פרוץ מלחמת יום הכיפורים העריך כי הסבירות לפריצת מלחמה עם מצרים וסוריה נמוכה.

14 שמחה דיניץ היה בזמן מלחמת יום הכיפורים שגריר ישראל בווינגטון.

ש)אם הראדרים הירדניים יתחילו לפעול, להפציץ אותם. המצרים יבקשו מהם כיסוי מכמ"י [של מכ"ם]. התחנות הקודמות אינן פועלות, אם תתחלנה לפעול – נחסל. אז תהיה השאלה אם להתרות בו [במלך חוסיין] או לא. לא נכנסתי לנושא מה ירדן עשויה לעשות נגדנו. הדבר המיידני הוא המכ"ם.

ראש הממשלה: האם נדע זאת [שיופעל המכ"ם]?

ראש אמ"נ: נדע.

השר י. גלילי: אם המכ"מ יתחיל לפעול, נורידו מיד.

שר הביטחון: אם המכ"מ יפעל בעוד שעתיים – בעוד שעתיים וחמש דקות נורידו.

המלך עלול לעמוד בלחץ קשה של המצרים בענין הרדאר. המצרים זקוקים לו מאוד. בעיקר לגבי רמת-דוד.¹⁵ אם הוא יפעיל את המכ"מ _____ [חלק מחוק] אני ברעה שיש לתת למטה להחליט מה לעשות. אני מבקש עתה אופציה. לא נגיד לו [למטה] עתה כלום. עכשיו שני דברים יותר רציניים:

(1) מכה מונעת;

(2) גיוס מילואים.

כאשר למכה מונעת. מבחינה מהותית, לא יכולים להרשות לעצמנו לעשות זאת הפעם. אם רק מצרים תתקוף, נוכל להכות בסורים. על-סמך הידיעות שיש עתה, לא נוכל להכות מכה מונעת. אפילו חמש דקות קודם, אי-אפשר. אם נהיה במצב שמצרים התחילה והיא התחילה לבד, נוכל להכות גם בסוריה. עקרונית, אם לא יפתחו באש, לא נפתח באש.

בענין גיוס המילואים. הרמטכ"ל ימסור, אחר-כך, פירוט הכוחות. 300 בסיני ו-180 ברמה (טנקים). דדו רוצה גיוס יותר גדול. אני מסוייג. אני מציע לגייס את כל מילואי חיל האויר, לגייס אוגדת שריון בגולן ואוגדה לסיני. זה יכול להגיע ל-50-60 אלף איש. יגלוש אולי לקצת יותר מזה. גיוס זה יש לעשות עד 18.00. אנו צריכים לגולן עוד טנקים וכן גם לסיני. צריך להיערך. בחזית הירדנית – לא. אם הדברים יחמירו ותתחיל אש – נגייס את המערך המלא. אחרת יהיה שאנו עושים מלחמה. גם כך יגידו זאת. לו הייתי חושב שאין מנוס, הייתי מגייס הכל. עד הערב הגיוס המוגבל וכוחות אלה יתכוננו לפעולה עד מחר בבוקר. אם בלילה נרצה לגייס עוד – נגייס. בענין זה יתכן שיש לרמטכ"ל דעה שונה.

15 שמו הלא רשמי של בסיס טיסה מבצעי של חיל האוויר. הבסיס נמצא סמוך לקיבוץ רמת דוד שבצמק יזרעאל.

הרמטכ"ל: קראתי המברק של האיש של צביקה [ראש המוסד צבי זמיר].¹⁶ השדר אוטנטי [כך במקור]. בשבילנו זו התראה קצרה מאד. אם יתקפו בעוד 10 שעות, אנו ערוכים באופן מקסימלי עם הצבא הסדיר. אך לא גייסנו מלואים בכלל. עצמת צה"ל היא 25% סדיר ו-75% מילואים.

כתוצאה מזה צריך להגדיל מיד את הכח. לגיוס המלואים אנו צריכים לפחות כ-24 שעות. מילואים שאנו מגייסים עתה, אפשר להפעילם מחר. בבוקר יום א' יוכלו להיכנס לקרב. המילואים שלא נגייס עכשיו – לא יוכלו מחר להשתתף במלחמה. הם יכנסו לפעילות רק ביום ב' בבוקר. מילואים שלא נגייס עכשו – זה הפסד של יום. לכן אני בעד גיוס גדול. אני מחייב גיוס של כ-200,000 חייל. זה המערך הלוחם. אני לא זקוק לכולם היום. גיוס כל מילואי חיל האוויר, השלמות ליחידות הסדירות, גם לחטיבות הסדירות יש פונקציות מלואים. זה הצבא הלוחם. 4 אוגדות משוריינות פלוס ארטילריה ותחזוקה. גיוס כזה צריך לחשוב בסדר גדול של כ-200,000 איש. עם כח זה נהיה ערוכים עד מחר בבוקר-בצהריים, באופן יותר יסודי. אם נגייס פחות מזה, מחר אוכל לתגבר, מבחינה הגנתית נוכל לבלום. אך נהיה מוגבלים למהלכים הגנתיים. בעוד שאם יהיו יותר כוחות, נוכל לתקוף ולעבור להתקפת נגד. כמובן, שאם תתחיל מלחמה, פרוגים¹⁷ על צפת וטבריה והפצצות וכו', זה יפחית מהירות הגיוס. אם אצליח לגייס ולנוע בליילה, זה יותר טוב. אני פחות חשוף. לכן אני מציע את הגיוס הגדול. אם לא נעשה את הגיוס הגדול, אני לא רואה [גיוס של] פחות מ-70-80 אלף [חיילי מילואים]. מבחינת האימפקט הבינלאומי-מדיני – זה לא משנה אם נגייס 70 או 200 אלף איש. בעצם יתכן שזה ישפיע, כי הערבים יבינו שהם איבדו את יתרון ההפתעה. מצד שני, הגיוס יביא לכך, הוא מפליל אותנו. יאמרו שגייסנו על מנת לפתוח במלחמה. מוטב שייגברו שאנו פתחנו – וננצח. ממילא יגידו זאת. אני בעד הגיוס הגדול. זה באשר לגיוס.

באשר למכה מונעת. מכה מונעת היא כמובן יתרון עצום. היא תחסוך הרבה חיים. אם נכנס למלחמה שהשלב הראשון שלה הוא בלימה, – ויש לי בטחון שנעמוד בה – ואח"כ תקיפה, זו תהיה מלחמה רצינית.

מבחינה אופרטיבית: אנו מסוגלים היום בשעה 12.00 להשמיד את חיל האוויר הסורי בשלמותו. אנו צריכים אחרי זה עוד 30 שעות לחיסול מערך

16 הכוונה היא לאשרף מראון. ראו לעיל את הרקע למסמך זה.

17 פרוג-7 – רקטה ארטילרית קצרת טווח בעלת מנוע דלק מוצק המשוגרת ממשגר מתנייע מתוצרת ברית המועצות שנכנס לשירות ב-1965. רקטות מסוג זה סופקו למצרים ולסוריה בתחילת שנות השבעים של המאה העשרים. בשלושת הלילות הראשונים של מלחמת יום הכיפורים שיגרה סוריה 25 רקטות פרוג.

הטילים. אם הם מתכוונים לתקוף בחמש (17.00), בשעה זו חיל האויר יפעל חופשית נגד הצבא הסורי. זה מה שאנו יכולים לעשות. אותי זה מאד מפתה מבחינה אופרטיבית. לא מוכרחים להחליט עתה בענין זה, יש זמן של ארבע שעות להידברות עם האמריקאים. אם הם מגיעים לאותן מסקנות כמונו, אם הם [מצרים וסוריה] תוקפים הערב – זה הישג הפתעתי שלהם. יתכן שער הצהריים גם האמריקאים יגידו שההתקפה היא ודאית ואז יכול להיות שאנו יכולים לעשות המכה המונעת.

אם לא יהיו תנאים נוספים, חיל האויר מוכן לתקוף במקביל [את מצרים וסוריה]. במלחמה, הם מתכוונים לפתוח בתקיפה על השדות שלנו [שדות התעופה]. הם יכולים להקטין, באופן משמעותי, את הכח שלנו, באם יפגעו בשדות. שיבוש וצמצום יכולת ההפעלה שלנו. מה שמקנה לנו הסיכויים הטובים ביותר, זה מכה מונעת על סוריה היום, לפני הצהריים.

אם נפעל לפי האפשרות השניה, כלומר תקיפה במקביל, לא נוכל להכות הטילים היום. הם יוכלו בהתקפה יבשתית לחדור פה ושם, אין הרמטיות, הם יוכלו לתקוף מטרות גדולות.

ראש הממשלה: השאלה היא אם לדאוג לכך שתהיה האפלה הלילה.

שר הבטחון: יש הג"א¹⁸ וכו', והם ידאגו לכך.

עוזר שהב"ט: אם נגייס כל המלואים, מחר המשק משותק. אנו מאורגנים לטפל בכך. החולשה העיקרית היא הרכב. צה"ל לוקח הכל. הדברים הרגילים נתקעים. זה בדרך כלל האחריות של המשרדים הנוגעים בדבר. מזון, דלק וכו'. בגלל הפתאומיות, זה יכביד מחר ומחרתיים.

השר י. גלילי: לגבי המכה המונעת, לכמה זמן התראה אתה צריך?

הרמטכ"ל: אנו מוכנים ב-12.00 לבצע. בין חיל אויר וטילים אנו צריכים ל-3 שעות. לחיל האויר יש זמן מ-12.00 עד 16.00. אחרי 13.00 אי-אפשר להספיק גם את הטילים.

ראש הממשלה: מה היכולת שלנו בכוחות עצמנו לדעת מה מתרחש?

ראש אמ"נ: אנו יודעים מה מתרחש. הם במצב שהם יכולים לצאת להתקפה כל רגע. המערך הקדמי מתאים להגנה ולהתקפה. עכשיו יש סימנים שהוא בהתקפה.

18 הג"א (התגוננות אזרחית) – גוף שהוקם במאי 1948. את תפקידו של הג"א ממלא כעת פיקוד העורף, אשר הוקם ב-1992 בעקבות המסקנות ממלחמת המפרץ הראשונה.

הרמטכ"ל: הסורים קידמו הלילה את הארטילריה הבינונית, כלומר הם בהתקפה ולא בהגנה.

ראש אמ"נ: הם בשלים טכנית ומבצעית למלחמה, לפי התכנית שאנו יודעים עליה. הכל מוכן. אבל: –

א. למרות העובדה שהם מוכנים, לפי דעתי, הם יודעים שיפסידו. סאדאת היום לא במצב שהוא מוכרח לעשות מלחמה. הכל מוכן, אך אין כורח. והוא יודע שהמאזן לא השתפר.

ראש הממשלה: היו תאריכים ודיבורים. הפעם זה אחרת?

ראש אמ"נ: הפעם זה אחרת. הוא עוד לא נתן הפקודה לצאת. יתכן שעד הרגע האחרון ירתע. יכול להיות שאנו יכולים להשפיע על מה שהוא יעשה, או יחליט.

השר גלילי: על ידי?

ראש אמ"נ: (1 גיוס; 2) אם למשל נפעיל את האמריקאים ונגיד לו, באמצעותם, 'אנו יודעים שאתה הולך לתקוף, אנו מזהירים. אנו מחכים, אין לך הפתעה'. בין עכשו להערב, יתכן שזה ישפיע. יש עוד דברים שאפשר לעשות.

השר גלילי: האם ישנו הברל אופרטיבי אם הוא בעוד שעה ידע שאנו יודעים?

ראש אמ"נ: לנו זה לא מזיק, אלא אם אנו רוצים להקדים. פה מצב לגמרי שונה בהשוואה ל-1967. הוא לגמרי מוכן. אך הוא חי בהרגשה שיפסיד. אולי אני טועה, אך הוא יודע שלא השתנו יחסי הכוחות.¹⁹

השר גלילי: המקור של צביקה²⁰ אומר, ניתן לסכל המלחמה ע"י הדלפה. צביקה מציע לנסות זאת. אפשר להשתמש ולהזכיר כל הפרטים, פרט לתזוזת מקום משכנו של הנשיא ועוזריו.

ראש אמ"נ: כל המנגנון להליכה למלחמה עובד, אך הוא עוד לא נתן הפקודה

19 ניתוחו של ראש אמ"נ מעיד כי ביום שבת בבוקר חל שינוי של ממש בעמדותיו. אמנם שלא כמו הרמטכ"ל וראש הממשלה, פרוץ המלחמה לא היה ודאי בעיניו, אך הסבירות לכך בעיניו היתה חשובה הרבה פחות מן ההערכה שהציג יממה קודם לכן. עתה כבר היה מוכן לקבל כלשונו את המידע בעניין ההתרעה שעמד לרשות ארגונו בשעות אחר הצהריים המאוחרות של היום הקודם ואת הפצת מקצתו, לכל הפחות, מנע במשך שעות. ראו: בר-יוסף, הצופה שנרדם (לעיל הערה 3), עמ' 351.

20 הכוונה לאשרף מרואן.

לפתיחה. ואפילו אילו נתן היה יכול לבטל. יתכן שפעילות שלנו תרתיע אותה או תתן לו אמתלא.

בענין הרוסים. הם התחילו לצאת ביזמתם, גם ממצרים וגם מסוריה. תחילה נשים וילדים, אך גם גברים. בסוריה מצב היחסים קורקטי. הסורים עוזרים. אין ידיעות על קונפלקטים. הרוסים חוכרים כל כלי שייט אפשרי. מביאים כלים להוציא את האנשים. הסיבות לכך: — (1) הם הגיעו למסקנה שהסורים והמצרים הולכים למלחמה, והם הגיעו למסקנה שאינם יכולים למנוע או להשפיע.

שר הביטחון: לסדר. מציע קודם להחליט על ענין המלואים.

ראש הממשלה: אני שוקלת. יש ענין ההשפעה על המשק מחר. אם באמת מלחמה, זה לא אסון. אם תהיה מלחמה, אז לא נבין מדוע היה עיכוב של 12 שעות, יש מקומות שיש כבר הרגשה שמהו קורה. אשר למכה מונעת, הלב נמשך, אך עוד נראה.

מה יהיה אם באמת נקבל העצה של החבר הזה, מדוע לא ניזום אנו שה-בי.בי.סי, ה-סי.בי.אס ואחרים יודיעו על הרוסים. שהרוסים מפנים את סוריה ומצרים ולתת הערכה מדוע הם עושים זאת. שנית, אולי אפשר קצת, לכל הפחות, להדליף לסוכנויות, מה נעשה על הגבולות. זאת אומרת, להרוס אצלם [כך במקור] את האשליה של הפתעה. ב-1967 הם לא ניסו להסתיר. הפעם הם מסתירים מתוך הנחה שאיננו יודעים. במידה וזה לא יכול להזיק לנו, אם הם יודעים שאנו יודעים, זה מכביר עלינו או לא?

שר הביטחון: אם תאשרי גיוס מילואים גדול, לא אתפטר. אך המלצתי היא לגייס כל חיל אויר, לגייס אוגדה לצפון ואוגדה לדרום. כלילה נראה שצריך לגייס — נגייס. הנימוק שלי הוא לא משקי. אני בעד זה שהאמריקאים יאמרו לרוסים שהערכים הולכים למלחמה וכו' ושיפרסמו. אני חושש שכל אמצעי התקשורת יגידו שאנו הולכים לתקוף. גיוס מלא לפני שנורתה אפילו יריה אחת וכו'. מיד יגידו שאנו התוקפנים. אינדיקציה למצב, להלך המחשבה בענין זה, הוא הקביעה האמריקאית שהמצב הוא דפנסיבי [הגנתית].²¹ ההערכה שלנו השתנתה כשהרוסים התחילו לצאת. לזה לאמריקאים אין הסבר. בכל אופן, לא מן הנמנע שגם האמריקאים יגידו שלא עמדה להיות מלחמה, אבל צה"ל ישראל דחפו.

אני מחייב להגיד לאמריקאים על גיוס המלואים. לפי הערכתי אם חיל אויר יהיה מגויס מלא פלוס 2 אוגדות בתור מהלך ראשון מ-05.00 עד 17.00 — זה

21 הכוחות המצריים והסוריים נמצאים במצב הגנה ולא התקפה.

עונה על העניין, ואם לפנות ערב הדברים יחמירו, נקדים בכמה שעות השלמת הגיוס. אני לא חושש שישאל תהיה מופצצת והכבישים יהיו סתומים וכו'. אני מאמין שנשלים הגיוס גם מחר. זה לא כמו ב־1967. המלחמה תתחיל בסואץ ובגולן. חשוב שלא יגידו שאנו פתחנו.

ראש הממשלה: מדוע שלא נעשה עבודה פרללית (מקבילה). נודיע פה ונודיע שם (לאמריקאים). לזמן את קיטינג²² אלי ולהגיד לו הערכתנו, שהשכנים הולכים לתקוף. השאלה היא אם להסתפק רק באמריקאים או להכניס לזה עוד מהסגל הדיפלומטי פה.

שר הביטחון: אני בעד רק להגיד לאמריקאים. אם נזמין רבים, יגידו שאנו עושים סצנריו מפני שאנו רוצים אליכי.

ראש הממשלה: נלך עפ"י תורת השומר הצעיר. בשלבים:

- 1) גיוס שאין ספק לגביו. לפי תוצאות הדיבור עם האמריקאים נגבירו.
- 2) מכה מונעת – נורא מושך. אבל זה לא 1967. הפעם העולם מתגלה בכל נבזותו. לא יאמינו לנו. אם יתחילו רק בדרום אז ממילא אין בעיה. אך גם זה נראה במשך היום.

09.05: ראש הממשלה מנחה את גזית²³ להודיע מיד לשל²⁴ בושינגטון מה אנו עושים, הזמנת קיטינג והפעלת המודיעין גם פה וגם בארה"ב.²⁵

השר גלילי: מסכים בעניין פינוי הילדים מהגולן.

שר הביטחון: אמרתי לדרו לא לעשות היום סיורים באויר מעבר לגבול. צריך שיהיה ברור שלא אנו התחלנו במלחמה.

ראש הממשלה: צריך להזמין גם את ההולנדים וגם את האיטלקים ולחשוב עוד את מי להזמין.

22 קנת קיטינג כיהן בתפקיד שגריר ארצות הברית בישראל מאוגוסט 1973 עד פטירתו בשנת 1975.

23 שלמה גזית מונה במלחמת יום הכיפורים ובחודשים שלאחריה לתפקיד דובר-על של צה"ל ושל מערכת הביטחון. בשנים 1974-1979 כיהן בתפקיד ראש אמ"ן ופעל לשיקום מערך המודיעין של צה"ל לאחר המשבר הקשה של מחדל מלחמת יום הכיפורים.

24 אריה שלו, ראו הערה 14 לעיל.

25 הרמטכ"ל הבין מהתלבטותה של ראש הממשלה בשאלת הגיוס שבכל מקרה מובטח לו גיוס חלקי, לכן בסביבות 9:00 יצא ראש לשכתו אבנר שלו מהשיבה כדי לדווח לסגן הרמטכ"ל ישראל טל כי אפשר להתחיל בגיוס המוגבל. ראו: בר-יוסף, הצופה שנרדם (לעיל הערה 3), עמ' 352.

ראש אמ"נ: אולי כדאי לספר לשאח.²⁶ נגיד זאת שם. בשביל היחסים.

שר הביטחון: צריך לכלכל צעדינו היטב. שלא תהיה פניקה.

ראש אמ"נ: רק לאמריקאים נגיד שיש ידיעות על מלחמה היום.

ראש הממשלה: צריך להגיד שהרוסים יוצאים, שיש ידיעות על ריכוזים בגבולות, ושיש שם גיוס. אך בשלב זה נאמר זאת רק לאמריקאים.

הרמטכ"ל: אני מוכן לגיוס לא מלא. אך אני רוצה את ארבעתוכך במקור? אם כן, כדאי לציין זאת] האוגדות המשוריינות. כל הכנותי שהיום בשעה 18.00 תיפתח מלחמה. גיוס כל חיל האוויר ו-4 אי-האחידות (ספרה-מילה) במקור? אוגדות משוריינות. אני מחפש לעצמי מצב יותר טוב. הסך הכל הוא עוד 30 אלף איש.

עוזר שהב"ט: זה מינימום גיוס של 100-120 אלף. מבחינת האימפקט מי ידע אם זה 70 או 100 אלף.

ראש הממשלה: מבחינת האימפקט המדיני, אם לא מודיעים מיד על גיוס כללי, אז 70 או 100 אלף, זה לא משנה.

השר גלילי: מודיעים משהו לשכנ?²⁷

ראש הממשלה: אני מחכה לתשובה.

שר הביטחון: מבקש הגדרה מדויקת מה מגייסים.

הרמטכ"ל: מגייסים: —

- (1) את כל חיל האוויר;
- (2) את ההשלמות למערך הסדיר, כלומר המילואים של היחידות הסדירות. מבחינה מספרית זה 10-12 אלף איש.
- (3) ארבע אוגדות מלואים ומה שצריך לשרת אותן. באוגדה יש כ-12 אלף איש. 4 אוגדות הן 45 אלף איש. את זה צריך להכפיל (להוסיף השוליים וההשלמות).
- (4) סך הכל גיוס 100-120 אלף איש כולל הכל בכל.

26 כנראה הכוונה לשאה הפרסי מוחמד רזא שאה פהלווי, ששלט בשנים 1941-1979. פהלווי היה השאה האחרון של איראן, והורח מהשלטון בעת המהפכה האיראנית בשנת 1979. בתקופת שלטונו נרקם קשר טוב בין איראן לישראל.

27 כנראה הכוונה לחוסיין מלך ירדן.

שר הביטחון: לא שיניתי דעתי.

ראש הממשלה: מה המספר שלך?

שר הביטחון: פחות מהחצי. הבעיה לי היא פנימית וחיצונית. מה אנו צריכים לעשות במצב הזה. ודאי שטוב שהמערך המלא יהיה מגוייס. ואני ער למצב שהוא [סאדאת] לא יפתח באש. השאלה היא מה אנו צריכים לעשות היום בבוקר. להכפיל הצבא הסדיר, נגיע ללפנות ערב ונראה.

אך להכניס את המדינה לגיוס מלא כשאנו מאד פגיעים הן כלפי חוץ והן כלפי פנים. האם אנו צריכים לעשות מצב רוח של מלחמה וכו'. השיקול הפנימי לא תופש [כך במקור]. אך היות ואני מעריך שב-24 שעות אנו יכולים להרשות לעצמנו זאת, אז נעשה המהלך הראשון בקושי ולהתחיל זאת טוב מבחינה בינלאומית. היום הגורם הקובע יהיה חיל האויר. חיל האויר הוא המשמעותי ביותר.

הרמטכ"ל: מחר חיל האויר לא יכול לתקוף בקווים.

שר הביטחון: לא עושים עדיין תוכניות אופרטיביות. אם נגייס בערב יהיה לנו רק פיגור של 8 שעות. לעצמנו ולאחרים הייתי מתחיל התחלה צנועה, על כל הקשיים הכרוכים בכך. זה ישרת אותנו.

ראש הממשלה: מה זה קשיים?

שר הביטחון: שנצטרך בפחות כוחות לעמוד בחזיתות ויהיה לנו יותר קושי בגיוס בזמן המלחמה.

הרמטכ"ל: אם הסורים פורצים לגולן, אני עם עוד אוגדה מכה לכיוון דמשק, ועם עוד אוגדה ברמה.

שר הביטחון: אם יותר כוחות — מצבנו יותר טוב. במלחמה לגייס, פחות טוב. אך זה לא מצב שבקווים יחסרו לנו כוחות. אבל אני לא מתעקש על זה.

ראש הממשלה: יש לי קנה מידה אחד: אם באמת תהיה מלחמה, אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר. כלפי חוץ אם תהיה מלחמה, מוטב שיכעסו עלינו ושמצבנו יהיה יותר טוב. איש לו יוכל למדוד בדיוק כמה גייסנו.

אנו צריכים לחשוב עוד פעם ולהחליט. אם תהיה מלחמה — אנו צריכים להיות במצב הטוב ביותר.

שר הביטחון: הכי טוב, פירושו גיוס מלא.

ראש הממשלה: שלא היה מצב שבמכה ראשונה יפגעו יותר מאשר אילו היה לנו יותר כח. קנה מידה אחד: אם מלחמה, אז כמה שאפשר פחות פגיעות. באשר למכה מונעת – לא נוכל להסביר זאת, אך גם כאן, נראה במשך היום. אם המצרים יפתחו והסורים לא יצטרפו נכה גם בסורים.

שר הביטחון: ברור.

השר י. אלון: אם הסורים יתחילו, והמצרים לא יצטרפו, מה עם המצרים?

הרמטכ"ל: כנ"ל.

שר הביטחון: אני לא בטוח שהסורים יפעלו כך, אך במקרה הראשון נוציא אותם מן המערכה קודם כל.

בשעה 09:20: שר הבטחון מסכם כי על הרמטכ"ל לגייס את כל המערך כפי שהוצע ע"י הרמטכ"ל.

אחרית דבר

עם סיום הדיון בלשכת ראש הממשלה הוכרעו שתי השאלות הקריטיות שהתמודדו עמן מקבלי ההחלטות באותן שעות. בשאלת גיוס המילואים נענתה ראש הממשלה לעיקר תביעותיו של הרמטכ"ל, ובשאלת מכת המנע היא קיבלה את עמדת שר הביטחון. עדויות מאוחרות יותר מלמדות כי גולדה ובעיקר דיין חזרו בהם מאחדות מעמדוניהם בישיבה זו.

על פי עדויות מהימים הראשונים של המלחמה, נראה שדיין חזר בו מעמדתו בעניין גיוס המילואים באותה ישיבה. ביום שלמחרת בשעה 14:50, לאחר ההצלחות הראשונות של הכוחות המצריים והסוריים, נערכה התייעצות נוספת של קבינט המלחמה. דיין הגיע אליה לאחר שחזר מסיור בחזיתות הצפון והדרום ונשמע מודאג הרבה יותר משהיה בבוקר היום הקודם. דיווחו השרה אווירת ייאוש בנוכחים. לפי עדותה של גולדה, דבריו היו: 'התחזית הפסימית ביותר ששמעתי עד אז מימי [...] הקשבתי לו בחלחלה'.²⁸ מדבריו אפשר ללמוד כי הוא הבין ששגה בהערכותיו המוקדמות:

זה לא הזמן לחשבון הנפש. לא הערכת די את כח האויב, את המשקל הלוחמתי שלו, והגזמתי בהערכת הכוחות שלנו וביכלתם לעמוד. הערכים לוחמים הרבה יותר טובים מאשר קודם [...] יש לנו בעיה של יחסי כוחות קשים מאד. הם לוחמים טוב ויש להם מטריה טובה של טילים. מה יהיה?²⁹

בישיבה העריך דיין כי גם ירדן תצטרף למלחמה וכי אין זו מלחמה על שמירת הכיבושים שהושגו במלחמת ששת הימים אלא 'מלחמה על ארץ-ישראל'. מדבריו של דיין בישיבה עולה הרגשה של 'חורבן הבית', וייתכן שגם מרמיזה ראשונה של שיקול שימוש ב'נשק יום הדין': 'היתרון המוסרי שלנו אינו עומד מול המסה הזאת. המספרים האלה הם מכריעים מאד. יכול להיות שיש מחשבות אחרות איך לפעול במצב זה'.³⁰

מאוחר יותר, בהתייעצות נוספת שקוימה ב-9 באוקטובר בבוקר בלשכת ראש הממשלה, הציג דיין עמדה שונה בתכלית מזו שהביע שלושה ימים לפני כן בשאלת הגיוס לפני שפרצה המלחמה. הוא העריך כי ישראל נכנסת לתקופה של מלחמה ממושכת ויש לגייס גיוס רחב ככל האפשר, ובו גיוס מפקדים שפרשו מצה"ל, גיוס 'גילאים מבוגרים יותר' ואפילו 'גיוס יהודים מחו"ל'.³¹ גם אצל גולדה היה אפשר להבחין בהרהורי חרטה לזמן קצר. כפי שראינו, גולדה החליטה שלא לאשר את מתקפת מכת המנע משיקולים מדיניים. בישיבת ממשלה שהחלה בשעה 12:00 של אותו היום היא הסבירה כי החלטתה נבעה מהרצון שישאל לא תצטייר כמי שפתחה במלחמה כדי להבטיח תמיכה מדינית בעת הצורך.³² לימים תתאר גולדה בספרה האוטוביוגרפי את שיקוליה:

29 פרוטוקול ישיבה מיום 7.10.1973, שעה 14:50, עמ' 2, ארכיון המדינה, א-7017/1; ראו: <http://www.archives.gov.il/ArchiveGov/general/YomKipurWar>, תאריך האחזור: 7.6.2013.

30 שם. לפירוט נוסף בשאלת הכוונה להשתמש בנשק גרעיני בזמן המלחמה ראו: דוד שחם, ישראל – 40 השנים, עם עובד, תל אביב 1991, עמ' 347; יוסי מלמן, 'האם "המהלך המטורף של גולדה" במלחמת יום כיפור כלל נשק גרעיני?', הארץ, 7.10.2010. <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1224123>; נועם שיוף, 'ד"ר אבנר כהן, חוקר הגרעין הישראלי מציג: פרקים חדשים בפרויקט העמום ביותר בישראל', הארץ, <http://www.haaretz.co.il/misc/education/1.1226424> 22.10.2010.

31 דיון אצל ראש הממשלה, 9.10.1973, שעה 7:30, עמ' 10, מתוך ארכיון המדינה, א-7017/1.

32 מתוך אתר ארכיון המדינה: <http://www.archives.gov.il/ArchiveGov/general/> YomKipurWar/YK1, תאריך האחזור: 7.6.2013.

אני יודעת את כל הנימוקים בעד מהלומת־מנע, אבל אני נגדה. אף אחד מאתנו אינו יודע עכשיו מה יביא אתו העתיד, אבל תמיד קיימת האפשרות שנהיה זקוקים לעזרה, ואם נהלום ראשונים לא נקבל שום דבר מאף אחד. הייתי רוצה לומר כן מפני שאני יודעת מה יהיה פירוש הדבר, אבל בלב כבד אני אגיד לא.³³

עם זאת ישנה עדות אחת לפחות מיומה השני של המלחמה שראש הממשלה התחרטה על החלטתה זו. כלילה הראשון למלחמה גילתה הנהגת המדינה את מלוא חומרתו של מצב הצבא בחזיתות. בד בבד התברר להנהגת המדינה כי אף על פי שלא ישראל פתחה במלחמה, היה קשה להביא להחלטה נוחה לישראל במועצת הביטחון. כל זאת הביא את גולדה לומר בישיבה שהתכנסה בבוקר היום השני של המלחמה, 7 באוקטובר, דברים אשר משתמע מהם כי היא התחרטה על שלא הורתה על מכת מנע:

אם חלילה נעמוד במצב כזה [פעם נוספת בעתיד] צריך 'לצפצף' על העולם ולתת לצבא לפתוח [במתקפת מנע] [...] הסוף הוא, וזה הדבר החשוב, שאנו רשומים לטוב רק אצל האמריקאים. קיסינג'ר לא יכול לגייס עוד שניים שלושה [תומכים בקרב המדינות החברות במועצת הביטחון] על מנת ש[המצרים והסורים יחזרו למקומותיהם.

זו היתה הפעם היחידה כל המלחמה שהיה בה רמז להכאה על חטא. גולדה הציגה בזיכרונותיה עמדה אחרת – היא היתה שלמה עם החלטתה שלא לאשר מכת מנע, והאמינה שבדרך הזאת הצליחה להבטיח את תמיכתה של ארצות הברית ואת הספקת התחמושת שהיתה קריטית כדי ליצור מפנה בשדות הקרב.³⁴ עיון במסמך שהובא להלן חושף את מקצת הסוגיות הדחופות והרות הגורל שנאלצה ההנהגה המדינית והצבאית של מדינת ישראל להתמודד עמן ערב מלחמת יום הכיפורים וגם בזמן המלחמה. המסמך מספק לנו גם הצצה חטופה לכובד האחריות ומורכבות השיקולים שעמדו לנגד עיניה של ההנהגה. על

33 מאיר, חיי (לעיל הערה 2), עמ' 310.

34 שם, עמ' 313; שלוש שנים לאחר המלחמה, ב־1976, כתבו שני חוקרים – סטיבן רוזן ומרטין אינדיק (לימים שגריר ארצות הברית בישראל) – מחקר על המחיר ששילמה ישראל כשלא הקדימה מכת מנע. לדעתם, אילו התקבלה החלטה לפתוח במכת מנע היא לא היתה משפיעה על תמיכתה של ארצות הברית. ראו: אמנון ברזילי, 'חלום הבלהות של גולדה מאיר', הארץ, 3.10.2003, <http://www.haaretz.co.il/misc/1.914636> (תאריך אחזור: 7.6.2013).

הכרעות אלו היה עליה לתת את הדין מאוחר יותר לוועדת חקירה, ובעיקר ללוחמים המשוחררים ולציבור הישראלי אשר עם סיום המלחמה החלו לבקרה על ההחלטות שהיא קיבלה לפני המלחמה וגם בזמן המלחמה. דומה כי המלחמה הטראומטית והעקובה מדם עדיין מעסיקה את החברה הישראלית וכי הוויכוח באשר למחדל ולאחריות לו עוד ניטש בדפי ההיסטוריה בעצמה ובחיות גם כיום. עם זאת, יש לזכור כי למרות המחדל, ההפתעה והכישלונות – הכוחות הלוחמים, אלו שנפלו חלל ואלו ששרדו, עמדו במבחן עליון זה, ובעיקר בזכותם הסתיימה המלחמה בניצחון מזהיר, כדברי חיים הרצוג:

מופתעים ובלתי־מוכנים, ולמרות מפלות ואבידות כבדות בשלב הראשוני, אף־על־פי־כן הצליחו עם ישראל, הפיקוד הצבאי ומעל הכל – היחידות הקרביות, להטות את הכף ולהעניק לאומה ניצחון פודה ומושיע. רבים מן האירועים שאירעו בארבעת אלפי שנות היסטוריה מחוורים לעומת מה שהושג על שדות־הקרב במלחמת־יום־הכיפורים. ובהתייצבה נוכח בעיותיה, זכאית מדינת ישראל לשאוב אומץ ואמונה מאשר חוללו בניה במלחמה, אשר הישראלים מבקשים להאמין כי היא מלחמת־כפרתם.³⁵

35 חיים הרצוג, מלחמת יום הדין, עירדנים, ירושלים 1975, עמ' 256.